

Mediterrán és Balkán Fórum

KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

I. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Köszöntő

2007. március 9.

KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által útjára indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20.000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

Tartalom:

Köszöntő.....	1
A magyar-olasz gazdasági kapcsolatok néhány sajátossága.....	2
A Balkán-félszigettől a „Balkánig“.....	10
Albánia – a siptárok országa.....	15
Hírek.....	20
Konferenciák.....	22
Könyvismertető.....	23

Főszerkesztő:

Dr. M. Császár Zsuzsa

Főszerkesztő-helyettes:

Kitanics Máté

Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/501-531

Fax: 72/501-531

Web: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/>

ISSN 1788-8026

Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Pap Norbert (elnök)

Dr. Hajdú Zoltán

Dr. N. Rózsa Erzsébet

Dr. Hóvári János

Gábli Cecília

Reményi Péter

Lapszerkesztő:

Vati Tamás

Felelős kiadó:

Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok
Központja

Feliratkozás a Mediterrán és Balkán Fórumra

Amennyiben Ön szeretne feliratkozni hírlevelünkre a vatoma@gamma.ttk.pte.hu e-mail címen megadhatja annak a postafióknak a címét, ahová a hírlevelet kapni szeretné.

A magyar – olasz gazdasági kapcsolatok néhány sajátossága¹

Pap Norbert²

1. Politika- és gazdaságtörténeti vázlat

A magyarság számára Itália a honfoglalás kora óta viszonyítási pont a külgazdasági kapcsolatok terén. A kárpát-medencei megtelepedés dunántúli szakasza is egy itáliai felderítő hadjáráshoz kapcsolódott. A szarvasmarha kereskedelem megszervezésében a bizánci és a dél-német piac mellett harmadikként jelent meg Észak-Itália. Később a kereszténység felvételével és a Rómához csatlakozással az ipar- és luxuscikkek kereskedelme is fellendült, melyben Velence játszotta a fő szerepet. A magyar koraközépkor folyamán (a 15. századig) folyamatos vetélkedés jellemezte a magyar-velencei kapcsolatokat, amelynek tétje a dalmáciai városok feletti uralom, azok adója, valamint a politikai és gazdasági jelentőségű tengeri kijárat kérdése volt.

Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy a vetélkedés mögött tágabb, stratégiai törekvésekből fakadó ellentét is meghúzódott. A korszak uralkodó magyar külpolitikai/geopolitikai törekvése a balkáni térnyerés volt. Ezt az időről-időre területi következményekben is megnyilvánuló folyamatot jól kifejezték, és az igényt fenntartották a magyar királyok ún. igénycímei. Velence – mint a korszak egyik nagyhatalma – szükségszerűen erőteljes balkáni politikát fogalmazott meg, melyben a két hatalom riválisa volt egymásnak.

A korszak másik külpolitikai törekvése századokon át az északnyugati térség felől megjelenő hódítók elleni feltartó, védekező politika. A kortársak és az utókor nem tud elvonatkoztatni attól a tényről, hogy az eszményi útvonalat jelentő Duna-völgye milyen szerepet játszott ezekben a folyamatokban. Ezek mellett a fő vonulatok mellett a más irányú, keleti és északi, Kárpátokon túli területekkel esetlegesen alakult a kapcsolat (bár ezen belül a tatárjárás katasztrofális következményű volt).

Főként az Anjou uralkodók idején jellemezte erőteljes itáliai érdeklődés a magyar államot. Fellendült a kulturális csere, a katonai, tanulási és szakrális célokból utazók forgalma is. Végül a Balkán felől megjelenő oszmáni hódítás írja felül a fent említett modellt. Velencei győzelemmel zárultak le a háborúk Zsigmond uralkodása alatt, majd hamarosan a különböző feleket összefogásra készíti a török előrenyomulás. Erdély geopolitikai pufferzónába került és fenntartotta a korlátozott magyar államiságot. Külpolitikai érdeklődésében – protestáns uralkodóinak és elitjének orientációját követve – az északi és nyugati kapcsolati terület értékelődött fel (a szomszédsági politikán túl). Az ún. Királyi Magyarország, Habsburg uralom alatt az örökös tartományok segítségével tartotta fel a török hódítokat. A védekező, majd a felszabadító harcokban fél Európa segítségére szükség volt, és erőforrásokat csak Közép- és Nyugat-Európából tudtak mozgósítani.

---

¹ A tanulmány az OTKA T 49291 számú, „Az olasz-magyar kapcsolatok területi aspektusai” című kutatás keretében készült.

² PhD, tanszékvezető egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

A korábban nagy jelentőséggel bíró itáliai kapcsolatok intenzitása erősen visszaesett. A kapcsolat külpolitikai fontossága csökkent ugyan, de annak kulturális és részben gazdasági aspektusa megmaradt. A 18. században a Habsburgok birodalmába integrálódott magyar területek újraformalizálták gazdasági és kulturális kapcsolataikat Itáliával. Ez a kapcsolat a modernizáció előrehaladásával egyre intenzívebb lett, és a 19. században egy újabb csúcspont következett be. A szakaszt az I. világháború (melyben ellenségként állt egymással szemben a magyar és az olasz nemzet), és a történelmi Magyarországot megcsonkító trianoni békediktátum zárta le. A két állam a korábbi „szomszédi” helyzetből „messze került” egymástól.

A két világháború közötti időszakban az újra szuveréné vált magyar állam számára a köztes-európai „egészségügyi övezetből” és az ellenséges szomszédállamok gyűrűjéből az olasz kapcsolat jelentett valamiféle kiutat, mozgástere behatároltságából következően. Végül az újabb világégésbe együtt sodródtak bele, melyből vesztesen kerültek ki, de sorsuk eltérően alakult, a bipoláris világ ellentétes táborába integrálódtak. A sors fintoraként „egymásnak kijelölt” ellenségként teltek el a következő évtizedek. Ezalatt mindkét állam megvalósította a maga modernizációs programját. Itáliában piacgazdasági struktúrák alakultak ki, és az 1980-as évekre a világ legfejlettebb államai közé zárkózott fel. Magyarország modernizációja kevésbé volt sikeres és legalább annyira ellentmondásos, mint a háromszor akkora területű és hatszor akkora népességű és erősen tagolt Olaszországé.

Az államszocialista kor második felében az Alpok-Adria együttműködés keretében olyan kapcsolatok, kooperációk alakultak ki szubnacionális szinten a két ország között, melyek államközi viszonylatban, az uralkodó geopolitikai ellentmondások miatt elképzelhetetlenek voltak. Az együttműködés hozzájárult az 1988-91 közötti fordulathoz.

A rendszerváltozás időszaka nem csak a poszt-szocialista térség részeként Magyarországnak, de a hidegháborús logika által kimerevített politikai struktúrájú Olaszországnak is hatalmas megrázkódtatást okozott (Tangentopoli, „Tiszta kezek”). Az egységesülő európai gazdasági térségben történtek kezdeményezések (főleg olasz részről), és elkezdtek közeledni egymáshoz, szubregionális szerveződésekkel kreálva (Pentagonale, Hexagonale, stb.). A várakozásokhoz képest azonban jelentősen elmaradtak az eredmények.

1. táblázat: A magyar –itáliai területi kapcsolatok és a délnyugati-korridor történeti-földrajzi kronológiájának vázlata 1920-ig

<i>Idő</i>	<i>Esemény</i>
Kr.u. I. század	A Borostyánút bronzkori előzmények után – Aquileia és Vindobona/Arrabona között – szilárd útburkolatot kap. Számos ága közül az egyik abban a térségben halad át, amelyet tanulmányunkban vizsgálunk, a pannon térség nyugati határvidékén.
Kr. u. I-IV. sz.	A Római Birodalom kiépíti a dunai limest és a hadiutak rendszerét.
Kr. u. VII. század eleje	Szláv (horvát) betelepülés az Adria menti térségbe.

895-900	A magyarok elfoglalják a Kárpát-medence Dunától keletre eső részét.
899	A bajorok biztatására az Arnulf uralma alatt álló Pannónián át, magyar sereg indul Lombardiába. Az év során a Lidón keresztül (eredménytelenül) megközelítik Velencét. Legyőzik az itáliai király seregét. Arnulf az év végén meghal.
900	A hazatérő sereg elfoglalja Pannóniát, az év végére az egész Kárpát-medence magyar uralom alá kerül. Ez évtől kezdődően rendszeressé válnak az itáliai hadi vállalkozások, magyar csapatok általában mint szövetségesek vesznek részt a helyi háborúkban (951-ig).
966	Velence megszerzi a dalmát városokat.
1091	I. (Szent) László, Zvonimir (Trpmirovic) horvát király özvegye, (nővére, Ilona) hívására bevonul a tenger melléki Horvátországba, elfoglalja Tengerfehérvár kikötőjét, címei közé pedig felveszi új hódításai, Szlavónia (Horvátország) és Moesia nevét.
1093-tól	Megindulnak a keresztes hadjáratok, melyek ráirányítják a figyelmet a Magyar Királyság nemzetközi környezetére.
1102	I. (Könyves) Kálmánt Biográdban (Tengerfehérvár) horvát királlyá koronázzák, ezzel jogi megalapozást nyer a több mint 800 éves horvát-magyar együttélés. (Horvátország 1918-ig a magyar korona uralma alatt marad.)
1105	Kálmán elfoglalja a déli Tenger melléket (Zára, Trau és Spalato) valamint a dalmát szigeteket. Horvátország élére kormányzót (bán) állít.
1115-től	Velence első hadjárata Dalmácia visszafoglalására.
1420	Hosszú, I. (Luxemburgi) Zsigmonddal folytatott háborúskodás után Velence visszafoglalja Dalmáciát. Ebben az évben elfoglalja Trau és Sebenico városát is. Ezzel a magyar Tenger mellék mindössze a Frangepánok néhány birtokára szűkül (Tersact, Buccari, Veglia).
XV.-XVII.század	Az Oszmán Birodalom elleni védekezés időszaka. Erődök sora védi a tengerparti területet, valamint a maradék Horvát- és Magyarországot.
XVI. század közepétől	A maradék Horvátország és Szlavónia területén létrehozzák az első ún. határőrvidéket. A török kiűzetését követően a déli határ teljes hosszában kialakítják rendszerét. Több ütemben – a kérdéses területen 1871 és 85 között – fokozatosan szűnik meg a határőrvidéki rendszer.
1717	Fiume és Trieszt egyaránt szabad kikötő lesz. Hamarosan a Habsburg Birodalom keleti, tengeri kereskedelmének kijelölt hídfőivé válnak.
1728-30	Használatba kerül a Karszton átvezető műút, a Károly út, mely a garnizonvárosnak épült Károlyvárost kötötte össze Fiumével. A Triesztet Fiumével összekötő Karolina út is megkezdte működését.

1779	Fiume Mária Terézia rendeletére corpus separatum lesz. Állami szinten fogalmazódik meg a történelmi Magyarország tengeri kikötőjének fejlesztési igénye.
1797	A Velencei Köztársaság önállósága megszűnik, előbb francia, majd az 1815-ös Bécsi Kongresszust követően osztrák kézre kerül.
1811	A Lujza-út létesítése Károlyváros és Fiume között, a túlságosan meredek Károly-út helyett.
1840-es évek	„Tengerre magyar!” Kossuth és Széchenyi vitája a világpiachoz való kapcsolódás tárgyában.
1848-1868	Fiume Horvátországhoz tartozik, majd visszakerül Magyarországhoz.
1857	Átadják a Bécs-Laibach-Trieszt vasútvonalat.
1870-től	Fiume megyét (a város és szűk környéke nélkül) Horvátországhoz csatolják. Fiume város hivatalos nyelve az olasz, a királyt képviselő kormányzó hatásköre tengerészeti kérdésekben kiterjed a magyar-horvát tengerpartra is.
1873	Befejeződik a Budapest-Zágráb-Ogulin-Fiume vasút építése. Ezzel a kikötő a Monarchia keleti felének (a Magyar Királyság) elsőrendű tengeri kapujává válik.
1918	Horvátország, Szlovéniával együtt az SzHSz Királyság részévé válik. Fiume szabad város státuszt kap (1924-ig), majd Olaszországhoz csatolják.
1920. június 04.	A trianoni békediktátummal államjogi értelemben véglegesen megszűnik a földrajzi kapcsolat a két állam között.

Szerk. Pap Norbert 2007.

2. Kapcsolati területek – földrajzi dimenziók

A magyar magterületről a történelmi útvonal Itália felé, a Balaton északi/déli partjai mentén a fontos drávai átkelőhely Ptujon (Petovium, Potoj) keresztül haladt az Adria partjáig. A szelíd dombsági jellegű pannon táj nem okozott nagyobb közlekedési nehézségeket. Csak a folyókon, patakokon való átkelés jelent itt-ott problémát. Nagyobb megterhelést csak a Dinári-hegység vonulatai képeznek. Rómába tartó zarándokok, a Velencei Köztársasággal üzletet kötni akaró marhahajtók, kereskedők és katonák használták a nehézkesen használható utakat, melyekkel a Karszt kietlen, víztelen vonulatait kellett leküzdeniük. Végül leereszkedve a Kvarner (Kvarnerói-öböl) mediterrán partjaira, kiértek egy másik annyira különböző világba, amelynek mássága és színei, ritmusa és ízei ma is a meglepetés erejével érik az utazót.

Magyarország számára napjainkban a délnyugati irány/korridor két fő célterületet tár fel. Az egyik az olasz területeket jelenti és a domináns közúti közlekedés számára a Budapest-Nagykanizsa-(Zágráb)-Ljubljana-Trieszt vonalon érhető el legoptimálisabban.

Ennek infrastrukturális alapja az épülő magyar M7, a horvát Csáktornya-Zágráb autópálya, továbbá a szlovén autópálya Sezanaig. Az autópálya-lánc legnagyobb része már készen van. Vasúton a Venezia nemzetközi gyorsvonat teremt közvetlen kapcsolatot Budapest és Velence - Róma között. A légi kapcsolat Budapest-Róma (Fiumicino/Ciampino) és Budapest-Milánó között intenzív.

A másik célterület az Adria keleti tengerpartja, melynek turisztikai célterületeit, illetve kikötőit (Koper, Rijeka) a Budapest-Zágráb-Károlyváros-Rijeka/Split autópályák tárják fel. Légi úton számunkra a Dubrovnik körüli dél-dalmát térség tárható fel. A kérdéskört részleteiben is Erdősi Ferenc kitűnő tanulmánya tárja fel (ERDŐSI F., 2006).

3. Az olasz magyar gazdasági kapcsolatok napjainkban

A hegyeken túl elterülő vidék, mely kincseivel, kultúrájának ragyogásával őseinket a kezdetektől vonzotta, Itália. Az Alpok karéjától délre fekvő, sűrűn lakott, urbánus térség Magyarország számára mindig is a fejlettebb partner szerepét játszotta. Tanulságokat, modernizációs mintát, kézzelfogható anyagi előnyöket kínált. Napjainkban az olasz észak, továbbá a viszonylag későn felzárkózó északkelet és közép, Európa legfejlettebb részeinek centrumtérségeit képezik (ld. mint a „blue banane”, vagy európai ötszög része). Kapcsolódásunk, kapcsolatunk ezzel a főként „padán” (Pó-vidéki) területtel ma éppolyan jelentős, mint a tengeri kijárat kérdése volt egykoron. Röviden tekintsük át ennek az állami, gazdasági, kulturális alakulatnak a főbb jellemzőit. A Pó-alföld kontinentális klímája mellett a félsziget legnagyobb része a mediterrán klímaterülethez tartozik. Ez alól a magasabb hegységek tetőrégiói kivételek, melyek a hegyvidéki klíma befolyása alatt állnak. A növényzet jellege a tengerszint feletti magassággal változik.

Az Alpok (1300 km hosszan) jelentős akadályt képez Európa törzsterületei felé, de számos hágón évezredek óta zajlik állandó kereskedelem a Baltikum és Németalföld irányába.

Az olasz gazdaság minden összehasonlításban a legfejlettebbek közé tartozik a világon. A mezőgazdaság a GDP 2%-át állítja elő, és a munkaerő 9%-át foglalkoztatja. A termőterület negyede öntözésre szorul. Összességében a magyar mezőgazdasággal komplementer jellegű, ami a nagyon különböző adottságokból adódik.

Az ipar (a GDP 29%-a) a termékek széles körét állítja elő. Járművek, fegyverek, szerszámgépek, vegyipari termékek, elektromos háztartási eszközök, divatholmik, textíliák, kiegészítők, cipő és bőráru, stb. szerepelnek a kiviteli cikkek között, melyeknek fő felvevő piacai az USA, Franciaország, Németország és Nagy - Britannia.

A szolgáltatási szektor a GDP 69%-át teszi ki. Különösen kiemelt a szerepe a turizmusnak. Tengerpartjai, hegyei, síüdülő helyei, Róma, mint a katolikus világ központja, kulturális öröksége, az olasz konyha és az életmód az egész világból vonzanak látogatókat. A fogadó infrastruktúra rendkívül fejlett. A világ 25 legfontosabb turista desztinációjának listáján Olaszország 2004-ben az ötödik helyet foglalta el (WTO).

Az ország regionálisan tagolt. A hagyományos ipari háromszög (a Triangolo: Genova, Milánó, Torino) mellé az 1980-as években több mutató tekintetében felzárkóztak az észak-keleti és középső területek is (Friuli-Venezia-Giulia, Veneto, Emilia-Romagna, Toscana).

A déli területek (Mezzogiorno: Lazio két déli megyéje, a déli régiók és a két nagy sziget) az utóbbi fél évszázad hatalmas investíciója ellenére sem voltak képesek behozni lemaradásukat, igaz, leszakadásuk megállt.

4. A magyar – olasz kapcsolatok

A reláció spektruma széles. Kulturális, gazdasági, turisztikai, biztonságpolitikai területen egyaránt nagy hagyományúak és a közelség okán jelentős dimenziót érnek el. A kulturális kapcsolatok erős, régi, állami intézményi bázison (Olasz Kultúrintézet, Római Magyar Akadémia) valamint önkormányzat-közi, egyetemközi és személyes kapcsolatrendszer alapján alakultak ki. A kulturális cserében az olasz fél a zenével, operával, filmmel, irodalommal, képzőművészettel, a divattal és az olasz konyhával vesz részt. A magyar fél az olasz kulturális közeletben elsősorban az irodalommal és a szép magyar nőkkel van jelen. Az itáliai/olasz kultúrának Magyarországon viszonylag nagy a presztízse.

Olaszország Magyarországnak a kivitel területén a 3., a behozatal terén a 4. legnagyobb partnere. Ez az intenzív kapcsolat területi megoszlásban elsősorban az északi régiókkal létesült, a déli régiókkal való kooperációnak nagyok a tartalékai. A magyar export mintegy fele feldolgozott termék, több mint egyharmada pedig gépekből és szállítóeszközökből áll.

Magyarországon az olasz érdekeltségű vállalatok száma 2400, a befektetések értéke mintegy 2 milliárd euró. Jelenleg az olasz befektetések második korszakát éljük.

A privatizációban érdekelt, az olcsó bérköltségre települt vállalatok, amelyek az 1990-es években voltak aktívak, ma már a délkelet-európai térség felé orientálódnak. Az új olasz befektetők a kedvező földrajzi pozíciót értékelik és a nyugatihoz képest még mindig versenyképesebb, magas színvonalú szaktudást keresik. Új szempont az EU csatlakozásunk után megnyíló strukturális támogatásokhoz való hozzáférés lehetősége is. A jelentősebb magyarországi olasz befektetések közé tartozik az Italgas (szolgáltatás), Agip (szolgáltatás), Boscolo-csoport (szállodaipar), a Benetton (ruházat), SanPaolo-IMI (Inter-Európa Bank), Intesa BCI (CIB Bank), Iveco (buszgyártás), ENI (vegyipar), Generali (biztosítás), Pirelli (kábelgyártás), Zanussi (háztartási gépek), Ferrero (édességipar), valamint a Sole (tejipar). Ugyanakkor az olasz vállalkozások zöme olyan kisvállalkozás, mely gyakorlatilag családi méretű. Ez a magyarországi jelenlétük sajátosságait is meghatározza. Erős a tevékenység szervezésében az informális jelleg.

Az EU csatlakozás óta a magyar vállalatok – a bürokratikus nehézségek csökkenése miatt – aktívabbá váltak. Az olasz vállalkozások jelentős része kamarai szervezetbe tömörült (MOKK). Az ITDH³ irodát tart fenn Milánóban.

A turizmus területén az együttműködés virágzik. A magyar turisták elsősorban az északi olasz területeket látogatják (tengerparti üdülőhelyek, síterepek, történelmi városok). Az olaszok pedig főként Budapestet keresik fel hosszú hétvégék keretében.

---

³ITDH – Magyar Állami Kereskedelmi és Befektetés-ösztönző Szervezet.

Az intézményi kapcsolatok (egyezmények, szakmai szervezeti együttműködés) kiépültek. A Magyar Turizmus Rt. 1996 óta hivatalos képviselőt tart fenn Milánóban. Empirikus vizsgálataink alapján elmondható, hogy – a fent kifejtettek alapján – az itáliai vállalkozások esetében azok az államközi szintű intézmények, melyeket Magyarország működtet, kevésbé hatékony. A kétségkívül nagy növekedési lehetőségeket csak egy helyi szinten erős, a kulturális, nyelvi, méretbeli sajátosságokat figyelembevevő, erősen személyfüggő, vállalkozásösztönző rendszer képes csak kihasználni.

5. Konklúziók, következtetések

Az itáliai/olasz – magyar kapcsolatok alakulása jelentős, kölcsönösen pozitív mérlegű. A kapcsolatok jellege kulturális, gazdasági és csak korlátozottan politikai/biztonságpolitikai. Nagyobb időtávban erősen hullámzó jellegű. Magyar részről általában a politikai, gazdasági mozgástér bővítése, az uralkodó külső befolyás csökkentése által motiváltak a kezdeményezések.

A kapcsolatok intenzitásának növelése, a kihasználatlan lehetőségek érvényesítése jó eséllyel bír, ehhez azonban az olasz kulturális sajátosságok, világnézet, vállalati - vállalkozási kultúra megértésére van szükség. A Magyarországon kiépített befektetési és kereskedelem ösztönzési rendszer (mely a német, amerikai, japán, illetve általában a nyugat-európai térség főként nagyvállalati struktúráira szocializálódtak) nem tudja kezelni a földrajzilag közel fekvő, de sok kis vállalattal jellemzett olasz gazdasági érdeklődést.

Irodalom:

- ERDŐSI F. (2006): A Balkán közlekedésének főbb földrajzi jellemzői. - Balkán Füzetek No. 3.
- HAJDÚ Z. (2006): Fiume (Rijeka) kérdéséről. In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs
- HARDY T.-PAP N. (2006): Az államhatár megvonások hatása a Kárpát-medence és a Nyugat-Balkán városhálózatára - példák In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs
- HERCZEG E. - PAP N. (2004.): A szlovén-olasz határ menti együttműködés sajátosságai. In: Pap Norbert – Végh Andor (szerk.): IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia – A Kárpát medence politikai földrajza, konferenciakötet, Pécs, pp. 191-198
- HÓVÁRI J. (2006): Adriai és balkáni hatások a Balatontól a Drávaig. In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs
- JÁSZAY M. (1990): Velence és Magyarország. Gondolat, Budapest, 413 p.
- PAP N. (1998): Centrifugális és centripetális erők az olasz államtérben. Konferenciakötet, A Mediterráneum szerepe az európai történelemben és politikában Nemzetközi Konferencia, Szeged, Konferenciakötet, pp. 175-186
- PAP N. (1999): Korridorok Köztes Európában – Földrajzi Közlemények CXXIII./XLVII./ 3-4. szám, pp. 180-190.

- PAP N. (2001): Törésvonalak Dél-Európában. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 183 p.
- PAP N. (szerk. 2006): A Balatontól az Adriáig. LOMART Kiadó, Pécs
- PRINZ Gy.(1905): Magyarország fekvése a tengerhez. Hornyánszky Kiadó, Budapest, 23 p.
- REMÉNYI P. (2006): Átalakuló városhálózat Bosznia-Hercegovinában. In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs
- SCHINDLER M. (1913): Az Adria felé vezető útaink geográfiája. Pátria, Budapest 58 p.

A Balkán-félszigettől a „Balkánig”

Hajdú Zoltán⁴

1. Bevezetés

Voltak és vannak területek az európai kontinensen, melyek időnként a nemzetközi politikai, tudományos, gazdasági stb. közérdeklődés előterébe kerültek, majd hosszabb-rövidebb időre eltűntek. A Balkán-félsziget, majd a „Balkán” többször megjárta az európai közfigyelem és hatalmi játékok „libikókáján” ezt a fajta „föl-le” mozgást.

A görög kultúra és civilizáció révén a Balkán-félsziget déli részei az európai kultúra bölcsőjeként fogalmazhatóak meg, ennek ellenére, senkinek sem jut eszébe, hogy a görög fénykort „balkáninak” nevezze, illetve tekintse.

A Római és a Bizánci Birodalom regionális történetének elemzésekor sem beszélünk a „Balkánról”. A Velencei Köztársaság nagyhatalomként a „fényt terjesztette” a Balkán-félsziget mediterrán területein. A Török Birodalom sem „balkáni”, de már vele kapcsolatban, különösen a XIX. század elejétől kezdve, majd strukturáló hatásait tekintve megjelenik az „eredendő bűn kérdése”, nevezetesen, hogy a törökök tették volna hosszú uralmuk által a „Balkán-félszigetet Balkánná”.

Ez a folyamat sokkal bonyolultabb, többszereplős „játék” eredményeként játszódott le, szerepe volt benne a török hatalomnak, az elnyomott kis népek szabadságvágyainak, majd egymással kapcsolatos konfliktusaiknak, s végül, de korántsem utolsó sorban a korabeli nagyhatalomnak, melyek egymással versenyezve, mintegy „játék-babaként” kezelték a kis népeket, s végül a közös tevékenység korántsem pozitív következménye a „puskaporos hordó” lett.

A XX. század sok tekintetben megerősítette a „Balkán” negatív értelmezését, a félsziget népei közül kevesen vállalták, hogy ők „Balkániak” lennének, avagy a „Balkánon” élnének. A nemzetközi politika, illetve politikai földrajz mégis önálló fogalmat (balkanizáció) kreált a térség folyamatait általánosítva.

2. A földrajztudomány „örök vágya”: Osszuk fel Európát mindenki számára elfogadható természeti egységekre (tájakra, régiókra stb.)

A földrajztudomány fejlődésének tulajdonképpen a kezdetektől megjelenő dilemmája az, hogy a rövid időn belül is változékonynak mutató politikai egységekkel (államokkal stb.) szemben, hogyan lehet olyan, időtálló, közmegegyezésre támaszkodó felosztást kialakítani, amely mindenki számára elfogadható. Kezdetben a nagy folyók medencéi (vízgyűjtő területei stb.) kíváncsoztak felosztási alapként, de rövid időn belül kiderült, hogy a folyók túlságosan vonzzák a mindenkori hatalmak „határcsinálóit”, így nem lehet a felosztást illetően mindenki számára elfogadható végeredményre jutni.

---

⁴ DSc, egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

A XIX. század elejétől, részben a természetföldrajz jelentős, fogalmi pontosításra törekvő formálódása, illetve az iskolai oktatás fejlődése, követelményeinek a szigorodása vezetett el Európa szigetekre, félszigetekre, medencékre, hegységrendszerekre stb. tagolásához. (Még ha a kategória lehatárolásával egyet is értettek, több esetben vitatottá vált a lehatárolt nagytér megnevezése.)

A Földközi-tengerbe nyúló három nagy európai félsziget, így a Balkán-félsziget „tisza természetföldrajzi” lehatárolása Zeune nevéhez fűződik, aki ekkor még „német hatalmi dominancia”, avagy „arrogancia” nélkül, a tiszta tudományos térfogalmak kialakítása szándékával tehetette ezt meg. A lehatárolás minden esetben szaktudományi alapú volt, de a Balkán-félsziget esetében már szinte azonnal megjelent a vita „a nyak”, az észak felé való elhatárolást illetően.

Egészében véve a viták „kezelhetőek” voltak abban a gondolatkörben, hogy a Balkán-félsziget egy sajátos esete a félszigetnek, széles nyakkal kapcsolódik a belső területekhez. Ezzel együtt megjelent az a tény, hogy a Balkán-félszigetet, mint félszigetet, nem lehet rendesen, mindenki számára elfogadható, mindenkit kielégítő módon lehatárolni. A Balkán-félsziget így a félsziget-fogalom különleges, vitatott, egyedi jellegzetességgel bíró képviselője maradt.

A lehatárolás már a természeti földrajz szempontjából sem tekinthető „lényegtelen dolognak”, hiszen arról van szó, hogy a fogalmi apparátussal dolgozó tudomány csak világosan meghatározott fogalmi rendben tud, számára „értelmesen lehatárolt” egységeket elemezni. (Ez az oka annak, hogy a Balkán-félsziget lehatárolása szinte „örökzöld téma” a természeti földrajzon belül, bár azt is hozzá kell tennünk, hogy a politikai folyamatok, a térszomszéd-vállalások – éppen a sokszínű nemzeti és nemzetközi érdekelttség és érintettség miatt nem múlt el nyom nélkül a természeti-földrajz, illetve geográfusok felett sem.)

3. A „Sötét Balkán” létrejötte

A Török Birodalom európai területeinek jobb megismerése a kontinens nyugati felének utazói, diplomatái, kereskedői, majd geográfusai részéről a XVIII. század második felétől egyértelműen erősödött. A birodalomban megjelenő szabadságmozgalmak nagy szimpátiával találkoztak a különböző keresztény államok hatalmi köreiben. (Nem csak a politikusok, de az újságírók, irodalmárok stb. is szimpatizáltak ezekkel a mozgalmakkal, különösen a görögök szabadságvágyával. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Görögország már 1821-1829 között is az európai nagyhatalmak sajátos „játékterévé vált”.) Ebben a korszakban a publikációk és a sajtó révén már viszonylag széles „közvélemény” kezdett kialakulni.

A Török Birodalom tudatosan negatív színben való feltűntetése (nem kellett a valóságos állapotokhoz képest nagyon sokat rontani a „festőknek”) fokozatosan „jellegadóvá vált” az európai területeit illetően. (Az ázsiai és afrikai területeit sem tűntették fel túlságosan pozitívan.)

Az „Európa Beteg Embere” megközelítés a nagyhatalmi játszmákban született meg inkább, amely azt volt hivatott kifejezni, hogy a Török Birodalom – különösen az európai területein – már meglehetősen rossz állapotban van, megindulhat a „gyógyítása”, az európai területeinek az elvétele, felosztása.

A nagyhatalmak és az évszázadokon keresztül elnyomott kis népek érdekei a török hatalom visszaszorítását és „felosztását” illetően egybeestek, az igazi gondot az jelentette, hogy a „gyógyítás során” kinek az érdeke érvényesüljön a legerősebben, kinek a valós, vagy vélt szövetségese (a szerepek viszonylag gyakran cserélődtek kezdetben) kapjon nagyobb és értékeesebb darabot a felosztás (feldarabolások) során.

A „Sötét Balkán” kép valójában 1878-1913 között született meg, s vált „értékelő és jellegadó megközelítéssé” a térséget illetően. A „Balkán” a fejletlenség, a kegyetlenség, az árulás, a vérbosszú, a korrupció, a nagyhatalmi játékosok operettbe illő, helyi mellékszereplői okán vált e nem éppen pozitív minősítés „tulajdonosává”.

A nagyhatalmak egymás közötti alkui (Berlini Kongresszus), a még alig felszabaduló országok új uralkodói (idegen származású, nem mindig a helyi közösségek érdekeit képviselő), az új állam fővárosaiban és közigazgatási központjaiban formálódó, korrump bürokrácia mind hozzájárult ahhoz, hogy a Balkán a „civilizált Európa uralkodó és értelmiségi köreiből” lenézetté, sőt megvetetté váljon.

Az „Orient Express”, illetve a nagy nemzetközi vasúti útvonalon történtek, azok nemzetközi kommunikációja a napi sajtóban nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Balkán a közvélemény viszonylag szélesebb köre számára jelenjen meg valami veszélyes, kriminális állapotú térségként.

A Balkánt is magába foglaló „Délkelet-Európa” földrajzi, illetve politikai térfogalom a német földrajzban és politikában jelent meg, s volt egy olyan eleme is, hogy „kikerülje” a több közösség számára sértő „Balkán” fogalmat. Délkelet-Európa területe és határai szinte ugyanúgy bizonytalanok, illetve lebegtetettek voltak, mint a Balkáné.

Az I., de különösen a II. balkáni háború eseményei azt „bizonyították” a fejlett nyugati országok számára, hogy a kis balkáni népek nem csak a törökökkel, de egymással is öltre mennek egy kis területi előnyért. A felszabadultak egymás közötti konfliktusainak a rendszere szinte áttekinthetetlené vált azok számára, akik maguk is jelentős mértékben részesei voltak a „kavarásnak”.

Az I. világháború az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia vitájának megoldatlansága okán tört ki formálisan, de ez lényegében csak a szikrát jelentette az „európai hatalmi robbanóelegy” számára, lényegében ürügyet szolgáltatott a háború formális kirobbanásához.

A két világháború közötti időszakban a félsziget országai gazdaságilag több tekintetben modernizálódtak, de az egymás közötti történelmi traumákat, valamint a két balkáni háború kollektív élményeit tovább hordozták, sőt építették.

Az olasz fasizmus „szemet vetett a térségre”, de 1940-ben súlyos kudarcokat szenvedett Görögországban. A náci Németország részben az olasz szövetséges segítségére társult be a balkáni küzdelembe. Míg a két fél katonai megjelenése után a leigázott társadalmak egy része kollaborációra kényszerült (avagy azt vállalta hosszú távú előnyök reményében), addig az adott társadalmak másik része a hódítókkal szembeni fegyveres harcot (partizánmozgalom) vállalta.

A nagyhatalmi hódítással szembeni ellenállás során a térség népei (különösen a jugoszláv és a görög) körében megteremtődött a hősiesség új formája, tartalma (részben a mítosza is).

A II. világháború alatti és utáni események csak részben kaptak „balkáni jelzöt” a térségben, hiszen Európa korábban civilizáltnak mondott területein is – minden korábbi politikai bűnököt, fogalmakat megszegyenítő - szörnyűségek történtek.

A jugoszláv partizánok vajdasági magyarellenes és isztriai, valamint dalmáciai olaszellenes tömegmészárlásai (az eseményeknek mintegy 40 ezer magyar, valamint 15-20 ezer olasz áldozata volt) már nem voltak egyszerűen a „háború rovására írhatók”, valójában a háború utáni berendezkedést szolgálták, nevezetesen, hogy „megtisztítsák” az adott térségeket a számukra nem kívánatos politikai és gazdasági tényezőktől.

A görög polgárháború nem kevésbé véres jelleggel folyt, a szereplők nem etnikai, hanem politikai céloktól vezéreltetve irtották egymást. A vesztes baloldaliak tömegesen menekültek el a győztesek korántsem alaptalanul feltételezett megtorlásai elől.

A hidegháborús korszak részben „tisztá és európai állapotokat teremtett a Balkán-félszigeten is”, a táborok stabilitását Jugoszlávia el nem kötelezetté válása, majd Albánia sajátos vargabetűi kezdték ki. Jugoszlávia „rendszerközi” küzdelem fókuszában állt szinte a korszak egészében, Albánia esetében a szovjet-kínai rivalizálás is megjelent.

4. A nemzetközi világrend összeomlása, a véres belső konfliktusok „újrakezdése”

A hidegháború utolsó szakaszában kialakult enyhülési folyamat oldotta a „rendszerközi feszültségeket a Balkán-félszigeten”, ugyanakkor Tito jugoszláv elnök 1980. évi halála a térségen belüli bizonytalanságokat fokozta. A rendszerváltások eltérő módon, különböző módszerekkel és következményekkel mentek végbe a térség volt szocialista országaiban, de ezek a változások szükségszerűen érintették a térség tőkés országait is.

Korántsem véletlen, hogy a társadalmi, gazdasági, politikai, hatalmi, államszerkezeti stb. rendszerváltás a szocialista föderációként szervezett Jugoszlávia területén nem ment végbe, s több tekintetben még napjainkra sem fejeződött be, gondoljunk csak a Koszovó körüli folyamatokra.

Jugoszlávia összeomlásában külső és belső folyamatok, hatások és szereplők egyaránt megjelentek. Az általános körülmények tekintetében a korábbi világrend összeomlása teremtette meg a nemzetközi politikai feltételeket a belső szétválási folyamatok és törekvések megerősödéséhez, de a folyamatok polgárháborús szintűvé válása inkább a belső elitek és a helyi szereplők felelősségeként fogalmazható meg. (Feltehetően egyetlen nemzetközi erőtenyezőnek sem volt érdeke, hogy ilyen véres, egész Európát megrázó folyamatok bontakozzanak ki a térségben.)

A belső véres folyamatokba először érdemben Bosznia és Hercegovina területén avatkozott be a nemzetközi közösség saját erővel, majd 1999-ben a Szerbia és Montenegró elleni légitámadások jelezték, hogy a térségben a nemzetközi közösség elkötelezte magát a koszovói albánok védelmében, majd Koszovó nemzetközi (ENSZ) irányítás és igazgatás alá került.

A nemzetközi közösség, különösen az Európai Unió (a katonai beavatkozások után, a politikai állapotok valamilyen jellegű rendezése, de legalább befagyasztása után) sokat tett a térség gazdasági konszolidációjáért, a stabilitás megteremtéséért. Új politikai tércategóriák születtek (Nyugat-Balkán), de a térség egészének konszolidációja és beillesztése az európai integrációs folyamatba még várat magára.

5. Összegzés

A Balkán-félsziget és a „Balkán” közötti viszonyrendszer egyes elemeinek a felvillantása után azt kell megállapítanunk, hogy a világ közvéleménye és a nemzetközi közösség számára inkább a „Balkán” jelent és jelenik meg ma is „érthető és értelmezendő” kategóriaként.

A történeti és a közelmúlt folyamatai, valamint Koszovó megoldatlan helyzete szükségessé teszi annak a kérdésnek a feltevését, hogy képes lesz-e az Európai Unió „európaizálni” a térséget, avagy sem. Ennek elmaradása esetén kialakulhat annak a veszélye, hogy a balkáni megoldatlan helyzetek és folyamatok fogják részben destabilizálni az EU délkeleti területeit.

Albánia – a siptárok országa⁵

M. Császár Zsuzsa⁶

1. Bevezető

Az aszfaltút szinte a felhők között kanyarog, ezerötszáz méter magasan, s mindkét oldalon hatalmas a mélység lefelé. Mintha repülőről néznénk a tájat, úgy szaladnak el alattunk a csipkés fehér sziklák, és a birkákat terelő rétek. Hogy a földön járunk, azt az elsuhanó Mercedesek jelzik, márpedig tíz közül nyolc, német luxusautó. No, nem az Alpokban kirándulunk, hanem Albániát szeli át a kocsink. Albániát, a nyugat-balkáni országot magyar turista alig látogatja, pedig akadna itt rengeteg látnivaló, az idevezető út szépsége is versenyre kelhet bármely európai tájjal.

Nemcsak Albániában, hanem az egész balkáni régióban arra lehetünk figyelmesek, hogy mindenütt két-háromszintes házak emelkednek, ám az építkezést akkor sem fejezik be, ha már felkerültek az antik erkélykorlátok, a gipszoroszlánok a kerítésoszlopokra. A ház soha nem lesz teljesen kész, hogy az ingatlanadó elkerülje a gazdáját. Autóbontók, roncstelepek, és csillogó panziók váltogatják egymást. Ezek a fő vállalkozások mindenütt, a felduzzasztott folyókból születő halastavak pedig a belföldi turistaparadicsomokat jelzik.

A térségben járva a nyugati világ köszön vissza a boltokból, az új divat szerint terjeszkednek a városok, pompáznak az üzletek. A tradíciókba is belebotlunk, népviseletnek tűnő ruhákban közlekednek az idősebbek, fura kis fejfedők villannak, és a nálunk csadornak mondott turbán használata is megszokott.

Az albánok a legelfogadottabb elmélet szerint Európa egyik legősibb népének, az illíreknek a leszármazottai. A nomád pásztorkodásból, némi földművelésből és kézműiparból élő siptárok harciasan őrizték, védték földjüket és állataikat. A több évszázados oszmán uralom alatt rögzültek a kialakult szokások, hosszú ideig fennmaradt a vérbosszú intézményrendszere is. Az albánok nemzetté válásának folyamatát késleltette a törzsi és vallási széttagozottság, illetve néprajzi megosztottság. Az északi területeket a gegek, a délit a toszkok lakták/lakják. A gegek többségében mohamedánok, illetve az északi területeken részben a római katolikus vallást követik. A toszkok egy része keresztény, ők a görögkeleti ortodox vallás hívei. Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy a vallástalanok aránya is magas.

2. Albánia modernkori története

Albánia területe a történelem során, egészen 1912 novemberéig török fennhatóság alatt állt. Az 1912. november 28-i Vlorai Nemzetgyűlés nyilatkozata mondta ki Albánia függetlenségét, ezzel az ország elszakadt a Török Birodalomtól. A Nemzetgyűlés döntését az 1913-as Londoni Konferencia hagyta jóvá.

⁵ A tanulmány az OTKA 61432 számú pályázat támogatásával készült

⁶ PhD, egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

Az I. világháború alatt az Osztrák-Magyar Monarchia csapatai szállták meg az ország északi területeit, míg a francia és görög csapatok a déli országrészt vonták ellenőrzésük alá. Az I. világháborút követően 1924-ig mozgalmas, polgárháborútól sem mentes időszak köszöntött az országra. Ezután következett Ahmed Zogu uralkodása, mely 1939-ig tartott. A II. világháború idején 1939-ben az ország előbb olasz, majd német megszállás alá került.

Az Albán Népköztársaság 1946-ban jött létre. A hidegháborús években először jugoszláv, majd szovjet, később kínai mintára képzelte el a szocializmus építését. Ezt követően az 1970-es évek végétől önállóan, szinte teljes nemzetközi elszigeteltségben élt az ország. Ennek a politikának mentális és gazdasági hatásait Albánia mind a mai napig magán viseli.

Enver Hodzsa 1985-ös halálát követően lehetőség nyílt a Kommunista Párton belüli változtatásra, amelynek következtében az ország lassan és fokozatosan kezdett elfogadhatóvá válni a külföld számára. Többpárti rendszerről 1990 decembere óta beszélhetünk, amikor megalakult az Albán Demokrata Párt. A '90-es évek első felét a nem egyszer erőszakba, politikai színezetű gyilkosságokba torkolló pártviták jellemezték, míg az évtized második felében az ország a teljes gazdasági összeomlás határára került. Az állami segítséggel szervezett piramisjáték csődje következtében szinte minden albán család elvesztette addigi megtakarításait. Az ebből fakadó nemzeti elégedetlenség 1997-ben polgárháborús viszonyokat idézett elő az országban, amelynek visszaszorítására külső (NATO) erők támogatására volt szükség. Főleg olasz és görög csapatok érkeztek a rend helyreállításának, a parlamenti választások lebonyolításának biztosítása érdekében. A parlamenti választásokat követően konszolidálódott a politikai helyzet. Az 1999-es koszovói válságot és annak az országra ható negatívumait az albán kormány, a politikai pártok megfelelő módon tudták kezelni. A közel hétszáz ezer menekült megsegítése érdekében teljes társadalmi konszenzus alakult ki, az ENSZ és más nemzetközi szervezetek, civil szervezetek hathatós támogatásával sikerült megoldani a térség legnagyobb humanitárius problémáját.

A társadalmi, politikai és gazdasági gondok ellenére az ezredfordulóra Albániában kiépítésre kerültek a parlamenti demokrácia intézményei, megtörtént a hatályos alkotmány szükséges módosítása. A hatalmi ágak szétválasztása bár nem tökéletes, de folyamatos az állam működésének parlamenti, társadalmi ellenőrzése.

Az államszervezet egyik legnagyobb problémája változatlanul a kiterjedt korrupció, amely a felső vezetői szinteket sem hagyja érintetlenül. Annak ellenére, hogy az ügyészség és a fegyveres szervezetek belső ellenőrzést végző csoportjai egyre határozottabban és eredményesebben lépnek fel a korrupció ellen, továbbra is rendszeresen látnak napvilágot olyan hírek, melyek szerint vezető rendőr- és vámtiszteket, minisztériumi, főhatósági vezetőket vonnak felelősségre korrupció miatt.

Albániában a 2005. július elején tartott parlamenti választások eredményeképpen egy jobboldali kormánykoalíció vette át a korábban 11 évig kormányzó szocialista vezetés helyét. A Berisha által irányított kormány Albánia euro-atlanti elkötelezettségét továbbra is első számú politikai prioritásként kezeli. Ez egyben meghatározza a külpolitika és gazdaságpolitikai fő irányait is. A kormány önálló Koszovó megteremtésében érdekelt, kedvezményekkel és támogatással kívánja ösztönözni a koszovói gazdaság helyreállításában az albán cégeket, vállalkozásokat.

3. Az albán gazdaság helyzete

A gazdaság normális működését biztosító, beruházásokat élénkíteni hivatott törvény még hiányzik. Ez súlyosan hátráltatja a működő piacgazdaság beindítását. A 2001-ben elkezdett privatizációs folyamat, a nagyobb állami bevételek reményében néhány nagy projektre szűkölt. Az állami szektorban meglévő korrupció, a bizonytalan üzleti környezet miatt a jelentős külföldi befektetők továbbra is távol maradnak.

Az albán gazdaságnak a nemzetközi külgazdasági folyamatoktól való függése változatlanul erős. A fogyasztási javakra is kiterjedő, csaknem 85 %-os behozatali kényszer meghatározza az albán gazdaság, a belső piac teljesítőképességét és működésének feltételeit.

A gazdaság legfőbb jellemzője a kis- és középszintű vállalkozások családi, kláni alapokon való működtetése maradt. A nemzetgazdaság 65%-át magába foglaló magánszektor bevételei jelentősen meghaladják az államiét, az így képződött nyereség azonban nem kerül visszaforgatásra a gazdaságba.

A gazdasági monopóliumok az elmúlt évben tovább erősödtek. Ezek az üzleti körök rendszerint a politikai hatalom képviselőihez kapcsolódnak, melegágyai a korrupciónak és gyakran közvetlen kapcsolatokkal rendelkeznek a szervezett bűnözés felé.

Az ország gazdaságát stabilizálódás jellemzi, azonban a pozitív mutatók háttérben növekvő elszegényedés és súlyos szociális problémák sora húzódik meg.

Külföldi szakértők szerint az ország GDP-je az utóbbi hét évben folyamatosan 6 % körüli mértékben nőtt, az inflációs ráta pedig 3–5 % között ingadozott. Az egy főre eső GDP 2005-ben 2620 dollár volt, amivel Európában a legszegényebb országok közé tartozik.

A külkereskedelem súlyos hiánnyal küzd, az import értéke négyszeresen meghaladja az exportét. Tirana 2006. júniusban stabilizációs és társulási egyezményt kötött az EU-val. A kormány a külföldi befektetésekkel próbálja kihúzni az országot a szegénységből, és közelebb vinni Európához. A tervnek része lesz a befektetőbarát adózás- és gazdaságpolitika bevezetése is. Ezentúl a Berisha vezette kormány a korrupció és a szervezett bűnözés elleni harc fokozásával is szorosabbra kívánja fűzni kapcsolatát az EU-val.

Az országban a munkanélküliségi ráta a hivatalos albán statisztika szerint 2005-ben 18 %-os volt, amely valójában – a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) felmérése szerint – 38 %-os. Sajnálatos körülmény, hogy az albániai aktív munkavállalók 32 %-át 16 éven aluli fiatalok és gyermekek adják.

2005-ben a lakossági fogyasztás és ezzel együtt az import tovább növekedett. Ennek elsődleges oka a fogyasztói igények növekedése és a külföldi munkavállalásból eredő hazautalások kapcsán is megerősödött vásárlóképes kereslet. Olaszországban közel 300 ezer, míg Görögországban több mint 700 ezer albán munkavállaló dolgozik, akik – közel 1 milliárd USD összegben – keresményeiket rendszerint a banki csatornák megkerülésével juttatják haza.

4. Albán városok

Az albán lakosság közel 60 %-a vidéken él, viszonylag alacsony a városlakók aránya. A több mint 500 ezer lakosú főváros Tirana mellett a legjelentősebb városok Durres, Shkoder, Vlore.

Magyar szemmel nézve az albán városok meglehetősen „keletiesek”. Enver Hodzsa uralmának nyomai mindenütt láthatók az országban, ezen belül az emberek lakókörnyezetében is. Sajnos igen kevés műemlékkel találkozhatunk a városokon belül. Az utak állapota nagyon rossz. „Európai fogalmak” szerint a közterület rettenetesen szemetes. A betonházak meglehetősen sivár képet mutatnak. A felemás albán modernizáció jelképei ezek, ahogyan az egymillióra tehető betonbunkerek is.

A kép persze nem homogén, a valóság változatosabb. Vannak kivételek és vannak új jelenségek is. A tengerparti települések részben a modern turizmusnak, részben pedig az eleve gazdagabb kulturális és anyagi örökségüknek köszönhetően vonzóbbak. Az itáliai hatás erőteljes a 20. századit megelőző épületállományban, de megjelenik a 20. század első felében is, különösen a megszállás idejéből fennmaradt épületek esetében.

A vendégmunkával, nemzetközi dimenziójú üzleteléssel összehozott megtakarításokat igyekeznek otthon, Albániában befektetni, és ennek legbiztosabb módja az ingatlanberuházás. A 2004-es évben pl. a tiranai ingatlanpiacon az áremelkedés kb. 40%-os volt!

Az új épületeket, köztük nagyon sok szállodát, főleg a fővárosban és környékén, másrészt a tengerparton láthatjuk. A durresi tengerpart nem sokban különbözik a más hasonló, tömegturizmusból élő mediterrán tengerparti városoktól. Sajnos ez a hasonlóság abban is megmutatkozik, hogy a városok megjelenése egyre inkább „globalistává” válik, és az albán partikularitás főleg a környezetkultúrában jelenik meg.

Tirana. A főváros a parti síkság keleti peremén fekszik. Az utóbbi évtizedben hatalmas, vidékről beáramlott tömeg duzzasztotta fel a települést több mint félmillióra. A sablonos, unalmas lakótelepek lepusztult házait a festőművész polgármester kezdeményezésére színesre festették, így próbálták az élhetőségen javítani. A jövedelmi feszültségek nagyok. Az újonnan épült villák, a remek éttermek, az autócsodák kiáltó ellentétben állnak a lakosság többségének szerény életkörülményeivel. A belvárost a hodzsai idők beton épületkolosszusai uralják ma is. A hagyományos gépipar mellett a szolgáltatásoknak a szerepe folyamatosan nő.

Durres. A korábbi Durazzo mediterrán tengerparti város, mely az ókorban a Balkán-félszigetet kelet-nyugati irányban átszelő Via Egnatia kiindulópontja volt. A szocialista időszakban jelentős ipari központtá fejlesztették (hajógyártás, cigarettagyártás, elektronikai ipar, növényvédőszer gyártás, mezőgazdasági gépek gyártása). Nehéz megítélni, hogy ebből mi maradt. Ami biztos, hogy az ország fő tengeri kapujaként az áruforgalom 2/3-a itt halad keresztül. Tengerpartján a fővárosi agglomeráció lakosai és a koszovói albánok töltik szabadidejüket. A turizmus multiplikátor hatása ma kiemelkedő szerepet játszik a város életében.

Shkodra. Az ország északnyugati részén, Montenegró szomszédságában fekszik. Albánia ötödik legnépesebb városa, kulturális és gazdasági központ, egyetemi város. A nagymúltú, egykor történelmi szerepet is betöltő település korábbi szűk utcáit, alacsony házait a kommunista érában lebontották és helyüket szélesebb utak, lakótelepek váltották fel.

Arculatát egyszerre jellemzi a szürke, unalmas tömbházak együttese, amelyeket szemétdombokkal teli közterek választanak el egymástól, illetve a népviseletbe öltözött vidéki árusokkal zsúfolt hagyományos piacterek. A lakosság egy részét a város műszer-, elektronikai, textil- és élelmiszeripari üzemei foglalkoztatják. A település legismeretebb nevezetessége és turisztikai látványossága a középkori Rozafa vára.

Forrás:

A Magyar Köztársaság Tiranai Nagykövetségén, Imecs Zoltán nagykövet-helyettessel készült interjú 2006 szeptember.

www./cia.gov/cia/publications/factbook/print/al.html

Lassuló tárgyalások Törökország és az Európai Unió között

Törökország 2005 októberében kezdte meg EU-csatlakozási tárgyalásait. Az EU 2006 decemberében felfüggesztette a 35 tárgyalási fejezet közül 8 megvitatását, mivel Ankara nem hajlandó megnyitni a kikötőit és repülőtereit az EU-tag Ciprus előtt. Az európai integrációs szervezet számos tagállama bírálja Törökországot Ciprussal kapcsolatos politikája, és az emberi jogok érvényesítése terén mutatott lassú haladása miatt. Amíg Ankara nem lép a Ciprus-ügyben, a tárgyalások nem gyorsulnak fel. Olli Rehn, az Európai Unió finn bővítési biztosa a véleményszabadság és más alapvető jogok biztosítása érdekében elengedhetetlen reformokra szólította fel Törökországot 2007 februárjában. Amennyiben a török kormány pozitívan reagál a kritikákra, négy fontos fejezetről kezdődhetnek meg a tárgyalások 2007 nyarán. Ezek között első helyen a gazdaság-, illetve a pénzügypolitika áll.

V.T.

Koszovó a függetlenedés útján

Martti Ahtisaari koszovói ENSZ-főmegbízott, február 2-án Pristinában és Belgrádban ismertette tervzetét Koszovó jövőbeni státuszára vonatkozóan. A javaslat tulajdonképpen anélkül hogy szó szerint kimondaná, nemzetközi ellenőrzés melletti függetlenséget kínál a korábbi tartománynak. A rendezés céljaként a finn főmegbízott – Belgrád és Pristina közreműködésével – a stabil és fenntartható, a térség biztonságát szavatoló Koszovó létrehozását tűzte ki. A szerb fél hivatalos kérésére az eredetileg február 13-ra ütemezett Koszovó-tárgyalások kezdetét február 21-re halasztották, hogy az új összetételű szerbiai parlament állást foglalhasson a rendezési tervvel kapcsolatban. A február 14-i alakuló ülést követően, az előzetes várakozásoknak megfelelően – a Jovanović vezette koalíción kívül – a frakciók egyöntetűen elutasították Ahtisaari rendezési javaslatát. A szerb fél az időközben megkezdett tárgyalásokon várhatóan mindvégig kitart a széleskörű autonómia elve, és az elszakadás teljes elutasítása mellett. Frank Wisner amerikai Koszovó-megbízott korábbi kijelentései alapján biztos, hogy az USA teljes mértékben támogatja az Ahtisaari-féle „megoldást”. A nagyhatalmak közül egyedül Oroszország „lebegteti” álláspontját, olykor a vétó lehetőségével fenyegetőzve. A tervek szerint a finn főmegbízott március 10-én küldi el az alkudozások dokumentumát, ami alapján az ENSZ Biztonsági Tanácsa meghozza végleges döntését.

K.M.

Ítélet Hágában

A hágai Nemzetközi Bíróság népirtásnak minősítette az 1995 júliusában történt srebrenicai vérengzést, amelynek során mintegy 8000 muszlimot öltek meg a boszniai szerb hadsereg katonái. Ugyanakkor az 1992-1995 között zajló boszniai háború kapcsán a kollektív bűnösség felelőssége alól felmentették Szerbiát. Ezzel a Bosznia-Hercegovina által még 1993 márciusában népirtás vádjával indított eljárás, Szerbia mint állam számára kedvezően ért véget. Az országot azonban felelősnek találták abban, hogy a népirtást nem akadályozta meg.

K.M.

Népszavazás Andalúziában az autonómia kérdésében

Népszavazást tartottak február közepén Spanyolország déli tartományában a széleskörű autonómia kérdésében. A valamivel több mint 6 millió szavazásra jogosult tartományi állampolgárok mindössze 36,28 %-a jelent meg az urnák előtt. A résztvevők nagy többsége, mintegy 87,45 % az autonómia kiszélesítését támogatta.

Így az új státustörvény a korábbi 75 pont helyett csaknem 250 pontban szabályozza Andalúzia lakosságának jogait. Ezek szerint a tartomány nemcsak saját zászlóval, himnusszal, fővárossal, ünnepekkel stb., de többek között szélesebb körű adóügyi illetékességgel is rendelkezik.

K.M.

2007.október 24-28. "Carpatho-Balkan-Dinaric Conference on Geomorfology"

Pécs, PTE Földrajzi Intézet

Részletek a www.geomorph.org oldalon olvashatók.

Contact: Kovács János Tel.: 20-9894198; Fax: 72-501-531;

E-mail: jones@gamma.ttk.pte.hu,

Oct 25, 2007 - Oct 27, 2007 "Muslim World in Transition: Contributions of the Gulen Movement"

House of Lords, SOAS, LSE London. United Kingdom

This conference aims to explore the Gulen movement's past, present and potential-future influence on this transition in the "Muslim World".

Event website: <http://gulenconference.org.uk/>

Contact: Ozcan Keles

E-mail: info@gulenconference.org.uk

Jun 23, 2007 - Aug 03, 2007 "Conflict Management in the Balkans"

Ljubjana, Slovenia

The Conflict Management in the Balkans Program offers an amazing opportunity to examine past conflicts and consequences firsthand. Includes Study Tour to flashpoints of conflict, Conflict Seminar, Critical Study Project, Language Seminar.

Event website: http://www.academic-solutions.com/slovenia/index_slo.htm

Contact: Ryan Lorenz

E-mail: ryan@academic-solutions.com

Jul 14, 2007 - Jul 16, 2007 "Cultures of Political Counsel"

Liverpool, United Kingdom

This conference offers scholars the opportunity to compare and contrast European cultures of political counsel. We will investigate the ways in which political advice was rendered, received and applied in the courts and councils of Europe.

Event website: <http://www.h-net.org/announce/show.cgi?ID=153748>

Contact: Dr. Harald E. Braun

E-mail: h.e.braun@liv.ac.uk

22-23 June 2007. "2nd Annual South East European Doctoral Student Conference"

SEERC - South East European Research Centre, Thessaloniki, Greece.

Event website: www.seerc.org/dsc2007

11 September 2007. "Fighting Crime in the Backyard: EU Internal Security Policies in the Balkans, Pre-conference Young Researchers Workshop"

University of Turin, Italy

Event website: <http://groups.yahoo.com/group/balkans/message/6549>

A Balatontól az Adriáig

(LOMART Kiadó, 348 p. Pécs 2006)

A Pécsi Tudományegyetem Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszéke, valamint a Kelet- Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja az elmúlt két év során összetett kutatási program keretében vizsgálta a Balatontól az Adriáig terjedő térséget. A kutatás eredményeit a 2006. decemberében elkészült tanulmánykötet hivatott összefoglalni. A kiadvány sajátossága és érdekessége, hogy a szerzők között ugyanúgy találhatunk elismert földrajztudósokat, mint a tudományt épphogy csak megízlelő doktoranduszokat és egyetemi hallgatókat.

A fiatal kutatók ösztönzését, segítségét a Regionális Operatív Program (a fejlesztés részterületei: a gazdasági környezet javítása, a turizmus támogatása és egyes infrastrukturális fejlesztések által az integrált térség- és településfejlesztés, *a régiók emberi erőforrásainak és tudásállományának javítása*, és környezetgazdálkodásuk fejlesztése) támogatása tette lehetővé.

A kötet első nagy témája a Kárpát-medence térségét az Adria partjával összekötő földszáv (korridor) mai arculatának kialakulásában fontos szerepet játszó társadalmi és politikai folyamatok földrajzi és történeti vázlatait foglalja össze.

A következő nagy egység a vizsgált terület fejlődésével/modernizációjával és a magyar gazdasági szerepvállalás kérdésével foglalkozik.

A harmadik nagy témakör a sajátos megközelítéssel az egyén, illetve a társadalom térélményein, érzelmein keresztül mutatja be a vizsgált térséget és annak néhány elemét.

A negyedik fejezet a városok, és a városiasodás témájába nyújt betekintést az olvasó számára. Kutatóink a térségbeli urbanizációs folyamatok legizgalmasabb részleteit tárták fel.

Az utolsó „publikációcsokor” a népesedés aktuális kérdéseit boncolja. Az elemzések révén kellő információhoz juthatunk a térség kevésbé ismert etnikai sajátosságaival kapcsolatban.

A megkezdett kutatás első eredményeibe nyújt betekintést A Balatontól a z Adriáig című könyv, melyet a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa cím jegyében adtak ki a LOMART gondozásában.

Vati Tamás